

ΠΡΟΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η καλύτερη αφετηρία για τη μελέτη οποιουδήποτε αντικειμένου είναι η διερεύνηση των βασικών εννοιών του. Οι περισσότεροι πολιτικοί όροι που μας ενδιαφέρουν αποτελούν κομμάτι της καθημερινής γλώσσας: *πολιτική*, *ισχύς*, *εξουσία* είναι όροι οικείοι σε όλους μας. Όπως θα δούμε όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι εύκολος ο ορισμός τους ούτε ότι υπάρχει συναίνεση στις τάξεις των πολιτικών επιστημόνων ως προς τη δέουσα κατανόηση και εφαρμογή τους.

Το πρώτο αυτό κεφάλαιο ξεκινά με μια συζήτηση για το νόημα της *κυβέρνησης* και της *διακυβέρνησης*, δύο συγγενών όρων, οι οποίοι όμως διαφέρουν αρκετά ως προς τις ιδέες που εκφράζουν: ο πρώτος όρος εστιάζει στους θεσμούς, ο δεύτερος στις διαδικασίες. Στη συνέχεια εξετάζουμε την *πολιτική*, η οποία έχει ευδιάκριτα γνωρίσματα, όχι όμως εξίσου σαφή όρια: αναφέρεται στην αναζήτηση μιας απόφασης ή σε μια ανταγωνιστική μάχη για την εξουσία; Ακολουθεί μια επισκόπηση των εννοιών της *ισχύος*, της *εξουσίας*, της *νομιμοποίησης* και της *ιδεολογίας*, οι οποίες βρίσκονται στον πυρήνα της σύλληψής μας για τον τρόπο λειτουργίας της κυβέρνησης και της πολιτικής.

Ακολουθως, το κεφάλαιο αυτό εξετάζει ορισμένους από τους κύριους σκοπούς της συγκριτικής πολιτικής, η αξία της οποίας έγκειται πρωτίστως στο ότι μας βοηθά να διευρύνουμε και να εμβαθύνουμε την κατανόησή μας για την πολιτική και την κυβέρνηση, επιτρέποντάς μας να υπερβούμε τους εγγενείς περιορισμούς της μεμονωμένης μελέτης ενός πολιτικού συστήματος. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια επισκόπηση των προκλήσεων που συνοδεύουν την ταξινόμηση των πολιτικών συστημάτων, και παρουσιάζει ορισμένες από τις υφιστάμενες τυπολογίες, που μας βοηθούν να κατανοήσουμε καλύτερα τον σύνθετο, ποικιλόμορφο και μεταβαλλόμενο κόσμο της πολιτικής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◇ Κύριες έννοιες: μια επισκόπηση
- ◇ Κυβέρνηση και διακυβέρνηση
- ◇ Πολιτική και ισχύς
- ◇ Κράτος, εξουσία και νομιμοποίηση
- ◇ Ιδεολογία
- ◇ Συγκριτική πολιτική
- ◇ Κατηγοριοποίηση των πολιτικών συστημάτων

ΚΥΡΙΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

- ◇ Όπως όλα τα επιστημονικά πεδία, έτσι και η πολιτική επιστήμη χρησιμοποιεί έννοιες, οι ορισμοί των οποίων είναι σημαντικό να γίνουν κατανοητοί ακόμη κι αν σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι κοινά αποδεκτοί.
- ◇ Η *κυβέρνηση* περιγράφει τους θεσμούς και τα αξιώματα μέσω των οποίων κυβερνιούνται οι κοινωνίες, ενώ η *διακυβέρνηση* περιγράφει τη διαδικασία της συλλογικής λήψης αποφάσεων.
- ◇ Είναι δύσκολο να δοθεί ακριβής ορισμός στην *πολιτική*, διότι ο όρος έχει πολλές εννοιολογικές αποχρώσεις. Ωστόσο πρόκειται ασφαλώς για μια συλλογική δραστηριότητα, η οποία συντελείται στο εσωτερικό και μεταξύ ομάδων ανθρώπων.
- ◇ *Ισχύς* είναι η ικανότητα να επιτυγχάνονται τα επιθυμητά αποτελέσματα. Κατέχει κεντρική θέση στην κατανόηση τόσο της κυβέρνησης, όσο και της πολιτικής. Σημαντικές συναφείς έννοιες είναι αυτές της *εξουσίας* και της *νομιμοποίησης*.
- ◇ Η *ιδεολογία* μπορεί να έχει απολέσει το αρχικό της νόημα ως η επιστήμη των ιδεών, όμως παραμένει χρήσιμη ως τρόπος ομαδοποίησης διαφορετικών απόψεων για τον ρόλο της κυβέρνησης και τους στόχους της δημόσιας πολιτικής.
- ◇ Οι *τυπολογίες* μάς βοηθούν στη σύγκριση, οργανώνοντας τη μεγάλη ποικιλία διαφόρων πολιτικών συστημάτων που υπάρχουν στον κόσμο και ενθαρρύνοντάς μας να αναπτύσσουμε ερμηνείες και κανόνες.

ΚΥΡΙΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ: ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Έννοια: Μια ιδέα, όρος ή κατηγορία.

Πολιτική επιστήμη: Η μελέτη της θεωρίας και πρακτικής της κυβέρνησης και της πολιτικής, με έμφαση στη δομή και στη δυναμική των θεσμών, των πολιτικών διαδικασιών και της πολιτικής συμπεριφοράς.

Κοινωνική επιστήμη: Η μελέτη της ανθρώπινης κοινωνίας και των δομημένων αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ανθρώπων εντός της κοινωνίας.

Κάθε επιστημονικό πεδίο εδράζεται σε ένα εξειδικευμένο λεξιλόγιο το οποίο αποτελείται από όρους ή **έννοιες**, που πρέπει να ορίζονται και να γίνονται κατανοητές για να λειτουργούν ως σημεία αναφοράς. Η **πολιτική επιστήμη** δεν αποτελεί εξαίρεση. Προσπαθώντας, για παράδειγμα, να κατανοήσουμε τα γνωρίσματα που πρέπει οπωσδήποτε να διαθέτει ένα πολιτικό σύστημα (βλ. τη συνέχεια του κεφαλαίου) για να μπορεί να χαρακτηριστεί ως δημοκρατικό, ασφαλώς, θα συμφωνούσαμε ότι η ύπαρξη ενός βαθμού λαϊκού ελέγχου επί της κυβέρνησης είναι απολύτως αναγκαία. Εάν δεν υπήρχε κανένας τρόπος λογοδοσίας των κυβερνώντων, δεν θα μπορούσε να υπάρξει δημοκρατία. Ένας καλός ορισμός μιας δημοκρατίας ως έννοιας, συνεπώς, είναι ότι αποτελεί ένα πολιτικό σύστημα στο οποίο η κυβέρνηση εξαρτάται από την εντολή που δίνουν όλοι οι νομιμοποιούμενοι πολίτες ενός κράτους μέσα από δίκαιες και ανοιχτές διαδικασίες. Όμως, όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 5, υπάρχουν πολλές δια-

στάσεις στη συζήτηση αναφορικά με τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει, εκ πρώτης όψης, να κατέχει μια ιδέα ώστε να γίνεται εύκολα κατανοητή από όλους.

Σε αυτό το πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε ορισμένες από τις σημαντικότερες έννοιες που εντάσσονται στο πεδίο της συγκριτικής πολιτικής και διακυβέρνησης, παρέχοντας έτσι τα θεμέλια για την κατανόηση των κεφαλαίων που ακολουθούν. Θα ξεκινήσουμε με τις έννοιες της *κυβέρνησης* και της *πολιτικής*, οι οποίες χρησιμοποιούνται συχνά ως συνώνυμες, όχι όμως πάντοτε με ορθό τρόπο. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την έννοια της *ισχύος*, η οποία προσλαμβάνει πολλές διαφορετικές μορφές. Ακολουθεί μια πρώτη συζήτηση για το νόημα του κράτους (το οποίο αναλύεται σε πολύ μεγαλύτερο βάθος στο Κεφάλαιο 4) και πώς αυτό σχετίζεται με τις έννοιες της *εξουσίας*, της *νομιμοποίησης* και της *ιδεολογίας*.

Όλες αυτές οι έννοιες κατέχουν κεντρική θέση στην κατανόηση του τρόπου οργάνωσης των κυβερνήσεων και του τρόπου λειτουργίας της πολιτικής. Όπως θα διαπιστώσουμε όμως, το ακριβές νόημά τους αποτελεί αντικείμενο σταθερής αμφισβήτησης. Το πρόβλημα αυτό δεν απαντά μόνο στην πολιτική επιστήμη, αλλά σε όλες τις κοινωνικές επιστήμες – μάλιστα υπάρχουν αντιγνωμίες ακόμη και για το νόημα του ίδιου του όρου **κοινωνική επιστήμη**. Εδώ χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της μελέτης και της καλύτερης κατανόησης των οργανωμένων σχέσεων και αλληλεπιδράσεων των ανθρώπων εντός της κοινωνίας. Οι κοινωνικοί επιστήμονες μελετούν τους θεσμούς που οικοδομούμε, τους κανόνες που συνομολογούμε, τις διαδικασίες που χρησιμοποιούμε, τα κίνητρα που μας καθοδηγούν και τα αποτελέσματα των αλληλεπιδράσεών μας.

Αυτό που έχει σημασία εντέλει είναι να κατανοήσουμε αυτές τις έννοιες, ώστε να μπορούμε να κάνουμε εποικοδομητικές συγκρίσεις. Οι συγκρίσεις αυτές είναι με τη σειρά τους αναγκαίες προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα την ανθρώπινη συ-

μπεριφορά. Η σύγκριση είναι μία από τις πλέον στοιχειώδεις ανθρώπινες δραστηριότητες, ευρισκόμενη στον πυρήνα σχεδόν κάθε επιλογής που κάνουμε στη ζωή μας. Εύλογα λοιπόν κατέχει κεντρική θέση στην έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες εν γένει και στην πολιτική επιστήμη ειδικότερα. Μπορούμε να μελετήσουμε την κυβέρνηση και τις πολιτικές διαδικασίες μεμονωμένα, όμως χωρίς τη σύγκριση διαφορετικών περιπτώσεων, παραδειγμάτων και καταστάσεων, δεν έχουμε καμία ελπίδα να τις κατανοήσουμε πλήρως, προκειμένου να αντλήσουμε γενικά συμπεράσματα όσον αφορά τα κίνητρα που υπαγορεύουν τις ενέργειες των ανθρώπων ή να βεβαιωθούμε ότι έχουμε λάβει υπόψη όλες τις πιθανές ερμηνευτικές οδούς. Μόνο εάν εξετάσουμε την κυβέρνηση και την πολιτική από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα ερμηνευτικό πλαίσιο ικανό να μας βοηθήσει να αποκτήσουμε μια ευρύτερη και ολοκληρωμένη σύλληψη του τρόπου λειτουργίας τους.

ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Δεδομένου ότι το βιβλίο αυτό αφορά τη συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση, η λογική αφετηρία θα ήταν μια επισκόπηση του όρου **κυβέρνηση**. Οι μικρές ομάδες μπορούν να καταλήξουν σε συλλογικές αποφάσεις χωρίς ειδικές διαδικασίες. Τα μέλη μιας οικογένειας ή μιας αθλητικής ομάδας μπορούν να καταλήξουν σε συμφωνία μέσω άτυπων συζητήσεων. Οι δε συμφωνίες τους μπορούν να είναι αυτο-εφαρμοζόμενες, δηλαδή όσοι λαμβάνουν τις αποφάσεις αναλαμβάνουν και την πρακτική εφαρμογή τους. Αυτοί οι απλοί μηχανισμοί όμως δεν είναι πρακτικοί για τις μεγαλύτερες μονάδες, όπως οι πόλεις ή τα κράτη, οι οποίες θα πρέπει να αναπτύξουν διαδικασίες και **θεσμούς** για τη λήψη και την εφαρμογή των συλλογικών αποφάσεων. Με αυτόν τον τρόπο αποκτούν μια κυβέρνηση.

Κυβέρνηση: Οι θεσμοί και οι δομές μέσω των οποίων κυβερνώνται οι κοινωνίες.

Θεσμός: Οργανισμός ή πρακτική που διαθέτει τυπικά γνωρίσματα, υπηρετεί κάποιον πολιτικό σκοπό ή λειτουργία και χαρακτηρίζεται από διάρκεια και εσωτερική πολυπλοκότητα.

Κατά την κοινή χρήση του όρου, ο όρος «κυβέρνηση» αναφέρεται στο ανώτερο επίπεδο των πολιτικών αξιωμάτων σε μια κοινωνία: στους πρωθυπουργούς, στα νομοθετικά σώματα, στους κυβερνήτες, δημάρχους και στους άλλους αξιωματούχους στην κορυφή της εξουσίας. Στην πραγματικότητα ωστόσο, η κυβέρνηση συγκροτείται από όλους τους θεσμούς που είναι επιφορτισμένοι με τη λήψη και την εφαρμογή των αποφάσεων για λογαριασμό της κοινότητας. Με βάση αυτόν τον τελευταίο ορισμό, το αστυνομικό σώμα, οι ένοπλες δυνάμεις, οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι δικαστές αποτελούν μέρη της κυβέρνησης, μολονότι οι θέσεις αυτές δεν στελεχώνονται με τη χρήση πολιτικών μεθόδων που συνδέονται συνήθως με την κυβέρνηση, όπως οι εκλογές. Υπό αυτή την ευρύτερη έννοια, η κυβέρνηση συγκροτεί όλο το θεσμικό φάσμα στο οποίο έχει εκχωρηθεί η άσκηση της κρατικής εξουσίας. Ο όρος «κυβέρνηση» μπορεί επίσης να αναφέρεται στην ομάδα ανθρώπων που κυβερνά (π.χ. «η ιαπωνική κυβέρνηση»), σε μια συγκεκριμένη κυβέρνηση (π.χ. «η κυβέρνηση Putin»), στη μορφή του συστήματος

Πλαίσιο 1.1

Η θέση του Hobbes υπέρ της κυβέρνησης

Τη θέση υπέρ της κυβέρνησης διατύπωσε εξαιρετικά ο Thomas Hobbes (1588-1679) στην περίφημη πραγματεία του *Λεβιάθαν*, που εκδόθηκε το 1651. Αφετηρία του ήταν η φυσική ισότητα των ανθρώπων ως προς την ικανότητα να βλάπτουν τους άλλους ανθρώπους:

Διότι σε ό,τι αφορά τη σωματική δύναμη, ο πιο αδύναμος έχει τη δύναμη να σκοτώσει τον δυνατότερο, είτε με δόλο είτε συνασπιζόμενος με άλλους.

Έτσι αναδεικνύεται μια σύγκρουση φιλοδοξιών και ο φόβος της επίθεσης:

Αυτή η ισότητα ικανοτήτων γεννά και ίσες ελπίδες για την επίτευξη των σκοπών μας. Κατ' ακολουθία, αν δύο άνθρωποι, όποιοι κι αν είναι, επιθυμούν το ίδιο πράγμα, χωρίς εντούτοις να μπορούν αμφότεροι να το αποκτήσουν, γίνονται εχθροί. Και στην πορεία προς το σκοπό τους, που είναι κυρίως η αυτοσυντήρηση αλλά και ορισμένες φορές η ευχαρίστησή τους μόνο, προσπαθούν να καταστρέψουν ή να υποτάξουν ο ένας τον άλλο.

Χωρίς έναν κυβερνήτη να μας κρατά υπό έλεγχο, τα πράγματα παίρνουν πραγματικά δυσάρεστη τροπή:

Είναι λοιπόν φανερό ότι όσο οι άνθρωποι ζουν χωρίς μια κοινή εξουσία που θα τους κρατούσε όλους υποταγμένους, βρίσκονται σε κατάσταση πολέμου. Και μάλιστα αυτός ο πόλεμος είναι πόλεμος των πάντων εναντίον πάντων.

Οι άνθρωποι λοιπόν συμφωνούν (χωρίς να διευκρινίζεται ο τρόπος) να θεσπίσουν μια απόλυτη εξουσία για να ξεφύγουν από ένα βίο που θα ήταν διαφορετικά «μοναχικός, ενδεής, βρομερός, κτηνώδης και βραχύς».

Υπάρχει ένας και μοναδικός τρόπος συγκρότησης κοινής εξουσίας, ικανής να προστατεύει τους ανθρώπους από τις έξωθεν εισβολές και τις μεταξύ τους αδικοπραγίες... όλοι εκχωρούν ολόκληρη τη δύναμη και την ισχύ τους σ' έναν άνθρωπο ή σε μια συνέλευση ανθρώπων, στο πλαίσιο της οποίας είναι δυνατή, με βάση την αρχή της πλειοψηφίας, η αναγωγή όλων των βουλήσεων σε μία... Αφού γίνει αυτό, το πλήθος που ενοποιείται έτσι σε ένα πρόσωπο ονομάζεται ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (COMMONWEALTH).

Πηγή: Hobbes (1651) [Τόμας Χομπς, *Λεβιάθαν*, ελλ. μτφρ. Γρηγόρη Πασχαλίδη, Αιμίλιου Μεταξόπουλου, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1989 – Σ.τ.Ε.]

εξουσίας (συγκεντρωτική κυβέρνηση) ή στον χαρακτήρα της διοίκησης μιας κοινότητας (χρηστή κυβέρνηση).

Την κλασική θέση υπέρ του θεσμού της κυβέρνησης διατύπωσε τον 17ο αιώνα ο Άγγλος φιλόσοφος Thomas Hobbes (βλ. Πλαίσιο 1.1). Η άποψή του ήταν ότι η κυβέρνηση μας προστατεύει από το κακό που θα κάναμε, διαφορετικά, ο ένας στον άλλο, επιδιώκοντας το ίδιον όφελος και τη δόξα. Εκχωρώντας το μονοπώλιο της βίας σε μια κυβέρνηση, μεταμορφώνουμε την αναρχία σε τάξη, εξασφαλίζοντας όχι μόνο την ειρήνη αλλά και την ευκαιρία για συνεργασία.

Σε μια δημοκρατία, η κυβέρνηση υποτίθεται πως προσφέρει τα οφέλη της ασφάλειας και της προβλεψιμότητας σε όσους ζουν εντός της επικράτειάς της (βλ. Κεφάλαιο 5). Οι πολίτες και οι επιχειρήσεις μπορούν να κάνουν μακροπρόθεσμα σχέδια, γνωρίζοντας ότι οι νόμοι θεσπίζονται με τυποποιημένο τρόπο, λαμβάνουν υπόψη ανταγωνιστικές απόψεις και εφαρμόζονται με συνέπεια. Φυσικά, τα πράγματα ποτέ δεν είναι τόσο απλά, διότι οι κυβερνήσεις γεννούν και οι ίδιες κινδύνους. Ο κίνδυνος με την πολιτική κοινότητα του Hobbes είναι ότι αυτή θα καταχραστεί την εξουσία της, δημιουργώντας περισσότερα προβλήματα από όσα επιλύει. Όπως τόνισε ο John Locke, ένας από τους επικριτές του Hobbes, τίποτα δεν έχει να κερδίσει κανείς αν αποφύγει τον κίνδυνο των αλεπούδων, για να τον κατασπαράξουν τελικά τα λιοντάρια (Locke, 1690). Κατά τη μελέτη της κυβέρνησης, συνεπώς, ένας από τους βασικούς στόχους μας πρέπει να είναι να βρούμε τον τρόπο για να ελέγξουμε τους εγγενείς κινδύνους της, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα τα ωφέλημά της.

Στις δημοκρατίες, η κυβέρνηση δέχεται επιρροή από ευρύτερες δυνάμεις, όπως οι ομάδες συμφερόντων, τα πολιτικά κόμματα, τα μέσα ενημέρωσης, οι επιχειρήσεις και η κοινή γνώμη. Αντίθετα, στα απολυταρχικά συστήματα, η κυβέρνηση είναι πιθανό να στερείται αυτονομίας, μετατρέπόμενη ουσιαστικά σε ιδιοκτησία ενός ισχυρού ατόμου ή φατρίας. Και στις δύο περιπτώσεις οι δυνάμεις και επιρροές που περιβάλλουν την κυβέρνηση σχηματίζουν από κοινού ένα **πολιτικό σύστημα**. Η έννοια αυτή μας μεταφέρει πέρα από τους απλούς θεσμούς και μας βοηθά να προσδιορίσουμε τους παράγοντες που εμπλέκονται στην πολιτική ζωή του εκάστοτε κράτους ή κοινότητας. Έχει και μια σκληρή πτυχή, που αντανakλάται στη λέξη «δεσμευτικός», την οποία χρησιμοποιεί ο πολιτικός επιστήμονας David Easton στον διάσημο ορισμό του για το πολιτικό σύστημα (1965):

Ένα πολιτικό σύστημα μπορεί να οριστεί ως ο δεσμευτικός καταμερισμός των αξιών σε μια κοινωνία. Αυτό ακριβώς διακρίνει ένα πολιτικό σύστημα από άλλα συστήματα που κινούνται στο περιβάλλον του.

Ο όρος «το σουηδικό πολιτικό σύστημα» δεν σημαίνει μόνο «η σουηδική κυβέρνηση». Πρόκειται για τον χώρο όπου εκτυλίσσεται το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής δραστηριότητας – θετικής ή αρνητικής, υπέρ του δημόσιου ή ιδιωτικού συμφέροντος – στη Σουηδία. Εμφανίζει πολλές ομοιότητες με τα πολιτικά συστήματα της Φινλανδίας, της Δανίας και της Νορβηγίας, αλλά πολλές διαφορές και με αυτά του Μεξικού, της Νότιας Αφρικής ή της Ινδίας, παρότι όλες αυτές οι χώρες διαθέτουν κυβερνητικούς θεσμούς που υπηρετούν σε γενικές γραμμές τον ίδιο σκοπό (βλ. Κεφάλαιο 3 για μια αναλυτικότερη παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο η συγκριτική πολιτική αξιολογεί τις ομοιότητες και τις διαφορές).

Ένας άλλος συναφής όρος είναι αυτός της **διακυβέρνησης**. Ενώ η έννοια της *κυβέρνησης* παραπέμπει σε μια μάλλον στατι-

Πολιτικό σύστημα: Οι αλληλεπιδράσεις και οι οργανισμοί μέσω των οποίων μια κοινωνία καταλήγει σε συλλογικές αποφάσεις και τις επιβάλει αποτελεσματικά. Βλ. επίσης τη συζήτηση σχετικά με τα **καθεστώτα** στο Κεφάλαιο 5.

Διακυβέρνηση: Η διαδικασία μέσω της οποίας δημιουργούνται οι αποφάσεις, οι νόμοι και οι πολιτικές, είτε με είτε χωρίς τη συμβολή των επίσημων θεσμών.

κή περιγραφή που βασίζεται στους οργανισμούς, η έννοια της *διακυβέρνησης* αναδεικνύει τη διαδικασία και την ποιότητα της συλλογικής λήψης των αποφάσεων. Η έμφαση δίνεται στη δραστηριότητα της άσκησης εξουσίας, γι' αυτό και μπορούμε, για παράδειγμα, να μιλήσουμε για παγκόσμια διακυβέρνηση: ενώ δεν υφίσταται παγκόσμια κυβέρνηση, υπάρχει μια μεγάλη κοινότητα διεθνών οργανισμών (όπως ο ΟΗΕ), χιλιάδες συνθήκες που αποτελούν τη βάση του διεθνούς δικαίου, αλλά και μια διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ κυβερνήσεων, επιχειρήσεων και ομάδων συμφερόντων, που από κοινού ισοδυναμούν με μια διαδικασία διακυβέρνησης. Η διακυβέρνηση απομακρύνει την προσοχή μας από τη λειτουργία της κυβέρνησης ως μηχανισμού εντολής και ελέγχου προς τον ευρύτερο ρόλο της ρύθμισης της δημόσιας σφαίρας, τον οποίο οι κυβερνώντες πολιτικοί στις δημοκρατίες μοιράζονται με άλλους δρώντες. Χρειαζόμαστε την έννοια της διακυβέρνησης ως συμπλήρωμα και όχι ως υποκατάστατο της έννοιας της κυβέρνησης.

Η έννοια της διακυβέρνησης κατέχει περίοπτη θέση στις συζητήσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο εν λόγω περιφερειακός θεσμός ενοποίησης διαθέτει πολλούς θεσμούς που μοιάζουν πολύ με μια κυβέρνηση της Ε.Ε. –περιλαμβάνουν ένα αιρετό Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και ένα Δικαστήριο–, όμως καλύτερα θεωρούνται σύστημα διακυβέρνησης (McCormick, 2015). Αποστολή τους είναι η ανάπτυξη πολιτικών και νόμων και η εποπτεία της εφαρμογής τους, ωστόσο μπορούν να κάνουν μόνο όσα τους επιτρέπουν οι ιδρυτικές συνθήκες της Ε.Ε. και οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών. Είναι προτιμότερη η προσέγγισή τους ως φορέων που υπηρετούν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης παρά ως θεσμών μιας ευρωπαϊκής κυβέρνησης.

Ο όρος «διακυβέρνηση», καθώς αναφέρεται στη δραστηριότητα της άσκησης εξουσίας, έχει αναδειχθεί επίσης στον καταλληλότερο όρο όταν θέλουμε να εξετάσουμε την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα μιας κυβέρνησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο όρος «διακυβέρνηση» αναφέρεται στο περιεχόμενο και στην ποιότητα του κυβερνητικού έργου. Η χρηστή διακυβέρνηση θα πρέπει κατ'ελάχιστον να διαθέτει το στοιχείο της λογοδοσίας και της διαφάνειας, να είναι αποτελεσματική, να αποκρίνεται και να είναι συμπεριληπτική. Ωστόσο όλα αυτά παραμένουν ιδεώδη. Ακόμη και οι χώρες που κατατάσσονται στην κορυφή των αξιολογήσεων πολιτικών συστημάτων (βλ. τη συνέχεια του κεφαλαίου) δεν είναι απαλλαγμένες από ελαττώματα. Το είδος της κακής διακυβέρνησης που εντοπίζουμε τόσο συχνά στα απολυταρχικά συστήματα είναι πολύ πιο ορατό – βλ. ως ενδεικτικό παράδειγμα το Πλαίσιο για τη Νιγηρία.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΧΥΣ

Πολιτική: Η διαδικασία μέσω της οποίας οι άνθρωποι διαπραγματεύονται και ανταγωνίζονται στη διαδικασία λήψης και εφαρμογής των κοινών ή συλλογικών αποφάσεων.

Ενώ η κυβέρνηση έχει απτή υπόσταση, υπό την έννοια ότι μπορούμε να δούμε με τα μάτια μας τους περισσότερους κυβερνητικούς αξιωματούχους και τα κτίρια όπου εδρεύουν οι θεσμοί, η πολιτική και η ισχύς είναι πολύ πιο δύσκολο να εντοπιστούν και να μετρηθούν. Στον διάλογο γύρω από τον ορισμό της **πολιτικής**, για

παράδειγμα, εύκολα θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε στην απαρίθμηση ορισμένων εκφάνσεων της πολιτικής δραστηριότητας. Όταν, για παράδειγμα, ο Αμερικανός πρόεδρος και το Κογκρέσο εμπλέκονται κάθε χρόνο στον καθιερωμένο καβγά τους για τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό, είναι δεδομένο ότι συμμετέχουν σε μια πολιτική δραστηριότητα. Όταν η ισπανική περιφέρεια της Καταλονίας διεξήγαγε μη δεσμευτικά δημοψηφίσματα για την ανεξαρτησία της το 2014 και το 2017, και πάλι ήταν ορατή η πολιτική. Όταν χιλιάδες Ιρανοί βγήκαν στους δρόμους την περίοδο 2017-2018 για να διαμαρτυρηθούν για την άνοδο των τιμών των τροφίμων (και για να εκφράσουν την αντίθεσή τους στην κυβέρνηση της χώρας), και αυτοί συμμετείχαν στην πολιτική. Ο κεντρικός χώρος της πολιτικής, όπως αναδεικνύεται μέσα από ανάλογα παραδείγματα, είναι ξεκάθαρος.

Όμως τα όρια της πολιτικής σφαίρας είναι λιγότερο ακριβή. Όταν, λόγου χάρη, μια χώρα εισβάλλει σε μια άλλη, η πράξη της είναι πολιτική ή διεξάγει απλώς πόλεμο; Όταν ένα δικτατορικό καθεστώς καταστέλλει βίαια μια διαδήλωση, εμπλέκεται στην πολιτική ή αποτρέπει την άσκησή της; Όταν ένα δικαστήριο εκδίδει μια απόφαση για την ιδιωτικότητα, η κρίση του θα πρέπει να θεωρείται πολιτική ή νομική; Η πολιτική περιορίζεται στο επίπεδο των κυβερνήσεων ή μήπως μπορούμε να την εντοπίσουμε και στις επιχειρήσεις, στις οικογένειες, ακόμη και στις αίθουσες διδασκαλίας των πανεπιστημίων;

Απόλυτος ορισμός της πολιτικής –ένας ορισμός που θα περιέκλειε όλα τα πράγματα που ενστικτωδώς αποκαλούμε «πολιτικά»– είναι δύσκολο να δοθεί, διότι ο όρος έχει πάρα πολλές και διαφορετικές χρήσεις. Ωστόσο τρεις πτυχές της πολιτικής είναι σαφείς:

- Η πολιτική είναι συλλογική δραστηριότητα, που συντελείται στο εσωτερικό και μεταξύ ομάδων. Ένας ναυαγός σε κάποιο ερημονήσι δεν θα μπορούσε να ασκήσει πολιτική δραστηριότητα, εάν όμως υπήρχαν δύο ναυαγοί στο ίδιο νησί, η σχέση τους θα ήταν πολιτική.
- Η πολιτική περιλαμβάνει τη λήψη αποφάσεων για την πορεία που πρέπει να ακολουθηθεί ή για την επίλυση κάποιας διαφωνίας.
- Άραξ και υιοθετηθούν, οι πολιτικές αποφάσεις παίρνουν τη μορφή έγκυρης πολιτικής δράσης για μια ομάδα, δεσμεύοντας τα μέλη της σε συμφωνίες που εφαρμόζονται υποχρεωτικά (έστω κι αν κάποια μέλη συνεχίσουν να αντιστέκονται σε αυτές, κάτι που συνιστά από μόνο του πολιτική δραστηριότητα).

Η πολιτική είναι αναπόφευκτη λόγω της κοινωνικής φύσης του ανθρώπου. Ζούμε σε ομάδες, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να λαμβάνουν συλλογικές αποφάσεις για τη διανομή των πόρων, για τις σχέσεις τους με τις άλλες ομάδες και για τον σχεδιασμό του κοινού μέλλοντος των μελών τους. Μια χώρα που αποφασίζει για το αν θα εμπλακεί σε πόλεμο, μια οικογένεια που συζητά για τον προορισμό των διακοπών της, μια επιχείρηση που αποφασίζει για την τοποθεσία ενός νέου εργοστασίου, ένα πανεπιστήμιο που αποφασίζει εάν θα δώσει προτεραιότητα στη διδασκαλία ή στην έρευνα, όλα αυ-

τά είναι παραδείγματα ομάδων που επιχειρούν να λάβουν αποφάσεις για το σύνολο των μελών τους. Η πολιτική περιλαμβάνει την αξιολόγηση διαφορετικών απόψεων και, ιδανικά, τον συγκερασμό τους σε έναν συμβιβαστικό δρόμο δράσης.

Μετά τη λήψη τους οι αποφάσεις πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή. Θα πρέπει να βρεθούν τα μέσα που θα εξασφαλίσουν την αποδοχή και κατά προτίμηση τη συναίνεση των μελών. Οι φόροι πρέπει να συλλέγονται, όχι μόνο να επιβάλλονται, οι αυτοκινητόδρομοι να κατασκευάζονται, όχι μόνο να σχεδιάζονται και να χρηματοδοτούνται. Η δημόσια εξουσία –ακόμη και η κρατική βία, εφόσον απαιτείται– χρησιμοποιείται για την εφαρμογή της συλλογικής πολιτικής. Εάν-δεν-συμβάλλεις στον κοινό σκοπό, οι Αρχές μπορεί να σου επιβάλουν πρόστιμο ή και να σε φυλακίσουν.

Ως έννοια λοιπόν η πολιτική μπορεί να οριστεί ιδεαλιστικά ως η διαδικασία της λήψης και εκτέλεσης συλλογικών αποφάσεων προς εκπλήρωση του κοινού συμφέροντος της ομάδας ή τουλάχιστον με βάση την επιδίωξη της ειρηνικής συμφιλίωσης των διαφορετικών συμφερόντων εντός της ομάδας. Αυτή η ερμηνεία της πολιτικής ως δραστηριότητας που υπηρετεί την κοινότητα ανάγεται στους αρχαίους Έλληνες. Ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) υποστήριζε ότι «ο άνθρωπος είναι φύσει ζώον πολιτικόν» (έκδ. 1962). Με αυτό δεν ήθελε να δείξει μόνο ότι η πολιτική είναι μια αναπόδραστη συνθήκη, αλλά και ότι αποτελεί ουσιαστικά ανθρώπινη δραστηριότητα, την ειδοποιό διαφορά που μας διακρίνει από τα άλλα είδη. Κατά τον Αριστοτέλη, οι άνθρωποι μπορούν να εκφράσουν τη φύση τους ως έλλογα, ενάρετα όντα, μόνο όταν συμμετέχουν ενεργά σε μια πολιτική κοινότητα, η οποία προσπαθεί να αναγνωρίσει το κοινό συμφέρον μέσω διαβούλευσης και να το επιδιώξει μέσω ενεργειών στις οποίες όλοι συμβάλλουν. Στο ιδεώδες πολίτευμα του Αριστοτέλη, «οι άριστοι πολίτες κυβερνούν υπηρετώντας το συμφέρον όλων, όχι επειδή είναι υποχρεωμένοι από μηχανισμούς ελέγχου και εξισορρόπησης, αλλά επειδή θεωρούν ότι αυτό είναι το σωστό» (Nicholson, 2004).

Αυτή η ιδέα της πολιτικής ως ειρηνικής διαδικασίας διαβούλευσης που οδηγεί στη λήψη συλλογικών αποφάσεων αποδεκτών από το σύνολο των κοινωνικών εταίρων είναι εξαιρετική ασφαλώς, όμως η πραγματικότητα σπανίως ανταποκρίνεται στο ιδεώδες. Ενδεχομένως μια πιο ρεαλιστική απεικόνιση είναι αυτή σύμφωνα με την οποία η πολιτική είναι ένας ανταγωνισμός για ισχύ και πόρους μεταξύ ατόμων και ομάδων που επιδιώκουν το ίδιο συμφέρον. Σε αυτή τη δεύτερη προσέγγιση, τα στενά συμφέροντα έχουν το προβάδισμα έναντι των συλλογικών αγαθών, και οι κυβερνώντες ενδιαφέρονται περισσότερο για τους δικούς τους στόχους παρά για εκείνους της κοινότητας, χρησιμοποιώντας μεθόδους οι οποίες μπορεί να καταλήξουν σε χειραγώγηση, διαφθορά ή ακόμη και στη βία και στην αιματοχυσία.

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, πολιτική είναι ο ανταγωνισμός για την κατάκτηση και διατήρηση της εξουσίας, μια διαδικασία που έχει νικητές και ηττημένους. Την άποψη αυτή απηχεί ο διάσημος ορισμός της πολιτικής από τον πολιτικό επιστήμονα Harold Lasswell (1936), κατά την άποψη του οποίου πολιτική είναι «ποιος παίρνει τι, πότε και πώς». Εν ολίγοις, η πολιτική δεν έχει καμία σχέση με την ανιδιοτελή επιδίωξη του δημόσιου συμφέροντος. Σύμφωνα με τον απόλυτα κυνικό (ή ενδεχομένως ρεαλιστικό) αφορισμό του Πρώσου στρατηγού Carl von Clausewitz, «πόλεμος είναι η συ-

νέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα», άποψη την οποία ενστερνιζόταν και ο Κινέζος ηγέτης Μao, λέγοντας ότι «πόλεμος είναι πολιτική με αιματοχυσία». Θα μπορούσαμε όμως εύκολα να αντιστρέψουμε τις ιδέες αυτές, υποστηρίζοντας ότι η πολιτική είναι η συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα ή ότι η πολιτική είναι πόλεμος χωρίς αιματοχυσία.

Η πολιτική έχει, συνεπώς, πολλές και διαφορετικές όψεις. Περιλαμβάνει ταυτόχρονα κοινά και ανταγωνιστικά συμφέροντα, τη συνεργασία και τη σύγκρουση, τον ορθό λόγο και τη βία. Η κάθε σύλληψη ξεχωριστά είναι αναγκαία, χρειάζονται ωστόσο και οι δύο για να έχουμε ολοκληρωμένη εικόνα. Η ουσία της πολιτικής έγκειται στην αλληλεπίδραση ανάμεσα σε διαφορετικές συλλήψεις και δεν θα πρέπει να περιορίζουμε τους ορίζοντές μας εστιάζοντας αποκλειστικά στη μία ή στην άλλη. Ο Laver (1983) το θέτει ως εξής: «Αμιγής σύγκρουση είναι ο πόλεμος. Αγνή συνεργασία είναι η αληθινή αγάπη. Η πολιτική είναι μείγμα των δύο».

Στην καρδιά της πολιτικής βρίσκεται η κατανομή και ο χειρισμός της **ισχύος**. Η ίδια η λέξη προέρχεται από το λατινικό *potere* (σσ. εννοεί την αγγλική λέξη power), που σημαίνει «είμαι ικανός», εξού και ο φιλόσοφος Bertrand Russell (1938) θεωρούσε την ισχύ ως την ικανότητα «να επιτυγχάνονται τα επιθυμητά αποτελέσματα». Όσο μεγαλύτερη είναι η δυνατότητά μας να ορίζουμε την τύχη μας, τόσο περισσότερη ισχύ κατέχουμε. Υπό αυτή την έννοια, η περιγραφή της Γερμανίας ως ισχυρής χώρας σημαίνει ότι έχει τη δύναμη να επιτυγχάνει τους στόχους της, όποιοι κι αν είναι αυτοί. Αντιστρόφως, η έλλειψη ισχύος –όπως συμβαίνει σε πολλές φτωχές ή ασταθείς χώρες– σημαίνει ότι είναι κανείς έρμαιο των περιστάσεων. Βέβαια, κάθε κράτος διαθέτει ισχύ, έστω κι αν πρόκειται για το είδος της αρνητικής ισχύος που υποχρεώνει τα μεγαλύτερα και πλουσιότερα κράτη να αντιδράσουν. Οι Σομαλοί πειρατές, οι Σύριοι πρόσφυγες και οι παράνομοι μετανάστες από το Μεξικό μπορεί να μοιάζουν ανίσχυροι, όμως και οι τρεις ομάδες προκαλούν πολιτικές αντιδράσεις στις κυβερνήσεις των χωρών που επηρεάζονται πιο άμεσα.

Σημειώστε ότι εδώ η έμφαση δίνεται στην ισχύ να *επιτευχθεί* ένας στόχος και όχι στην ισχύ που ασκείται *επί κάποιου*, στη δυνατότητα δηλαδή να επιτυγχάνονται οι στόχοι και όχι στην άσκηση ελέγχου επί άλλων λαών ή κρατών. Ωστόσο οι περισσότερες αναλύσεις της ισχύος εστιάζουν σε σχέσεις που αφορούν την άσκηση ισχύος επί των άλλων. Στο πλαίσιο αυτό είναι χρήσιμη η διάκριση τριών διαστάσεων ισχύος από τον Stephen Lukes (2005) (βλ. Πίνακα 1.1), διότι μας βοηθούν να απαντήσουμε στο ερώτημα πώς μπορούμε να μετρήσουμε την ισχύ μιας ομάδας, ή τουλάχιστον να αποφανθούμε αν κάποια ομάδα είναι ισχυρότερη από κάποια άλλη. Καθώς αναλύουμε αυτές τις διαστάσεις, η σύλληψη της ισχύος γίνεται πιο εύστοχη, αλλά ίσως και να απομακρύνεται από τη συνήθη χρήση του όρου.

Η πρώτη διάσταση είναι ξεκάθαρη: η ισχύς θα πρέπει να κρίνεται προσδιορίζοντας τίνων οι απόψεις επικρατούν, όταν οι δρώντες που εμπλέκονται έχουν αντίθετες απόψεις για το τι πρέπει να γίνει. Όσο μεγαλύτερη είναι η αντιστοιχία ανάμεσα στις απόψεις

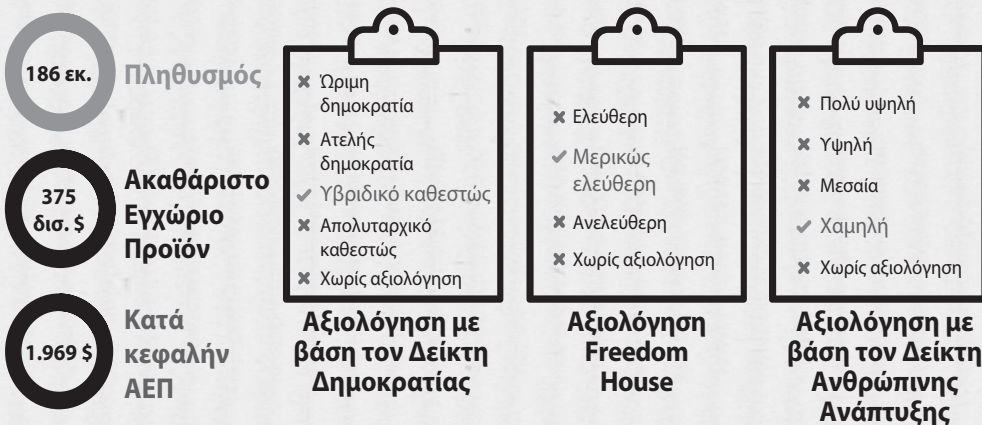
Ισχύς: Η δυνατότητα επίτευξης επιθυμητών αποτελεσμάτων. Ο όρος χρησιμοποιείται συχνά ως συνώνυμος της επιρροής, αλλά και πιο στενά για να αναφερθεί σε πιο δυναμικές μορφές επιρροής, όπως, για παράδειγμα, το να πετυχαίνει κανείς αυτό που θέλει μέσω απειλών.

Σύντομο προφίλ

Αν και ανεξάρτητη ήδη από το 1960, η Νιγηρία γνώρισε μόλις το 2015 για πρώτη φορά την εμπειρία μιας προεδρικής εκλογής όπου ο εν ενεργεία κάτοχος του αξιώματος ηττήθηκε από έναν προερχόμενο από την αντιπολίτευση αντίπαλο. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα, η μεγαλύτερη πληθυσμιακά χώρα της Αφρικής και μία από τις κύριες περιφερειακές δυνάμεις της ηπείρου, όσον αφορά την εδραίωση της πολιτικής σταθερότητας. Σήμερα η Νιγηρία διανύει την πιο μακρά περίοδο διακυβέρνησης υπό πολιτική ηγεσία από την ανεξαρτησία της, ωστόσο ο στρατός εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο, η οικονομία εξαρτάται από το πετρέλαιο, η διαφθορά είναι διάχυτη σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, λόγοι ασφαλείας και οι φτωχές υποδομές αποθαρρύνουν τις ξένες επενδύσεις, ενώ ο συνδυασμός εθνοτικών και θρησκευτικών διαιρέσεων εγείρει ανησυχητικές απειλές για τη σταθερότητα. Οι επιδρομές και επιθέσεις από την ισλαμιστική ομάδα Boko Haram μετά το 2002 έχουν προστεθεί στα προβλήματα της χώρας, η οποία όμως κατάφερε –σε πείσμα των προβλημάτων– να αναβαθμιστεί πρόσφατα στον Δείκτη Δημοκρατίας από απολυταρχική σε υβριδική χώρα.

Πολίτευμα	Ομοσπονδιακή προεδρική δημοκρατία αποτελούμενη από 36 Πολιτείες και την Ομοσπονδιακή Περιοχή της Πρωτεύουσας. Το κράτος ιδρύθηκε το 1960 και το ισχύον Σύνταγμα υιοθετήθηκε το 1999.
Εκτελεστική εξουσία	Προεδρική. Ο πρόεδρος εκλέγεται για δύο το μέγιστο τετραετείς θητείες. Υποστηρίζεται στο έργο του από έναν αντιπρόεδρο και ένα υπουργικό συμβούλιο, στο οποίο συμμετέχει με έναν υπουργό κάθε Πολιτεία της Νιγηρίας.
Νομοθετική εξουσία	Εθνοσυνέλευση με δύο νομοθετικά σώματα: τη Βουλή των Αντιπροσώπων (360 μέλη) και τη Γερουσία (109 μέλη). Αμφότερα εκλέγονται για σταθερή και ανανεώσιμη θητεία 4 ετών.
Δικαστική εξουσία	Ομοσπονδιακό Ανώτατο Δικαστήριο με 14 μέλη που ορίζονται από τον πρόεδρο. Ο διορισμός τους επικυρώνεται από τη Γερουσία ή εγκρίνεται από δικαστική επιτροπή.
Εκλογικό σύστημα	Ο πρόεδρος εκλέγεται σε εθνικές εκλογές, και πρέπει να αποσπάσει την πλειοψηφία του συνόλου των έγκυρων ψηφοδελτίων και τουλάχιστον το 25% των ψήφων στα δύο τρίτα τουλάχιστον των Πολιτειών της Νιγηρίας. Δυνατότητα διεξαγωγής δύο δευτέρων γύρων. Η Εθνοσυνέλευση εκλέγεται με πλειοψηφικό σύστημα ενός γύρου σε μονοεδρικές περιφέρειες.
Πολιτικά κόμματα	Πολυκομματικό σύστημα. Οι δύο μεγαλύτεροι σχηματισμοί είναι το κεντρώο Δημοκρατικό Κόμμα του Λαού και το συντηρητικό Λαϊκό Παννιγηριανό Κόμμα

Κυβέρνηση και πολιτική στη Νιγηρία

Στην περίπτωση της Νιγηρίας, μιας χώρας που εξακολουθεί να αντιμετωπίζει δυσχέρειες στην ανάπτυξη ενός λειτουργικού πολιτικού συστήματος και μιας εθνικής ταυτότητας, βλέπουμε πολλές εκφάνσεις του διαλόγου για το τι συνιστά την κυβέρνηση, την πολιτική, την ισχύ και την εξουσία, εξαιτίας των πολλαπλών εσωτερικών διαιρέσεων.

Η κατανόηση της Νιγηρίας γίνεται ακόμη πιο δύσκολη υπόθεση εξαιτίας της απουσίας σταθερών μορφών διακυβέρνησης. Μετά την ανεξαρτησία της χώρας, το 1960, οι Νιγηριανοί γνώρισαν τρεις περιόδους πολιτικών κυβερνήσεων, ουκ ολίγες απόπειρες πραξικοπήματος, πέντε εκ των οποίων επιτυχημένες, έναν εμφύλιο πόλεμο και σχεδόν 30 χρόνια στρατιωτικής διακυβέρνησης. Η πρώτη περίοδος πολιτικής διακυβέρνησης (1960-1966) βασιζόταν στο κοινοβουλευτικό μοντέλο, ενώ η δεύτερη και η τρίτη (1979-83 και 1999-σήμερα) στο προεδρικό. Μετά το 2007, στη Νιγηρία έχει γίνει δύο φορές ομαλή αλλαγή κυβέρνησης, ενώ οι μακροπρόθεσμες πολιτικές προοπτικές της χώρας έχουν βελτιωθεί. Παρ' όλα αυτά, παραμένουν σημαντικές αβεβαιότητες.

Οι πολιτικές αβεβαιότητες αντανakλούν την οικονομική υστέρηση και αντιστρόφως. Ο αυξανόμενος πληθυσμός της χώρας αναμένεται να διπλασιαστεί τα επόμενα 25 χρόνια, δοκιμάζοντας τις υποδομές, που είναι ήδη δραματικά ανεπαρκείς για να υποστηρίξουν μια σύγχρονη οικονομία. Το κύριο οικονομικό πρόβλημα της Νιγηρίας είναι η μεγάλη εξάρτησή της από το πετρέλαιο, η οποία σημαίνει ότι το μέγεθος και η ευρωστία της οικονομίας – αλλά και τα δημόσια έσοδα – γίνονται έρμαιο των διακυμάνσεων των πετρελαϊκών τιμών. Την κατάσταση επιδεινώνει ακόμη περισσότερο το γεγονός ότι μεγάλο μέρος του πετρελαϊκού πλούτου έχει κατασπαταληθεί και υφαρπαχθεί, τροφοδοτώντας τη διάχυτη στη χώρα διαφθορά, ενώ σημειώνονται οξυúτατες πολιτικές συγκρούσεις με αντικείμενο την αξιοποίηση των πετρελαϊκών εσόδων που απομένουν.

Τα προβλήματα της Νιγηρίας δεν είναι μόνο οικονομικά. Με κοινωνικούς όρους, η Νιγηρία δοκιμάζεται από εθνικές διαιρέσεις που υπονομεύουν τις προσπάθειες οικοδόμησης ενός αισθήματος κοινής εθνικής ταυτότητας. Η χώρα εμφανίζει και θρησκευτικές διαιρέσεις, με έναν κυρίως μουσουλμανικό βορρά και έναν μη μουσουλμανικό νότο, ενώ εντάσεις προκαλεί και η πίεση από τον βορρά για την επέκταση της ισχύος της Σαρίας (του ισλαμικού νόμου). Υπάρχουν θεμελιώδεις περιφερειακές ανισότητες: ο βορράς εί-

ναι άνυδρος και φτωχός, ενώ ο νότος διαθέτει περισσότερους πόρους και βασικές υπηρεσίες. Οι περιφερειακές εντάσεις έχουν επιδεινωθεί λόγω του πετρελαίου, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των αποθεμάτων του βρίσκεται είτε στα νοτιοανατολικά είτε εξωχώρια, όμως μεγάλος μέρος των κερδών καταλήγει να μοιράζεται στις πολιτικές ελίτ άλλων περιοχών της χώρας.

Πρόσθετη βιβλιογραφία

Bourne, Richard (2015) *Nigeria: A New History of a Turbulent Century* (Zed Books).

Campbell, John (2013) *Nigeria: Dancing on the Brink* (Rowman & Littlefield).

Campbell, John και Matthew T. Page (2018) *Nigeria: What Everyone Needs to Know* (Oxford University Press).